

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและสภาพของปัญหา

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 ที่ประเทศไทยเผชิญกับวิกฤตเศรษฐกิจตกต่ำ ได้ส่งผลกระทบต่อประชาชนทุกชนชั้นทุกภูมิภาคของประเทศ ส่งผลต่อทุกระบบเศรษฐกิจ ทั้งด้านการค้าและด้านอุตสาหกรรม รวมทั้งส่งผลกระทบต่อการค้าปลานิลของเกษตรกร ในอำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ในปี พ.ศ. 2542 มีการเลี้ยงปลานิลเพื่อขายในปริมาณที่มากเกินไปเกินความต้องการของตลาด (excess supply) ทำให้เกิดปัญหาการขาดตลาดตกต่ำ จากข้อมูล จำนวนฟาร์มเลี้ยงสัตว์น้ำจืด(เฉพาะรายที่ให้ผลผลิต) ในจังหวัดที่ให้ผลผลิตมากเรียงตามลำดับในปี พ.ศ. 2542 จำนวน 12 อันดับ พบว่า จังหวัดเชียงรายมีจำนวนฟาร์มเลี้ยงสัตว์น้ำจืดมากเป็นอันดับ 7 และมีจำนวนฟาร์มเพิ่มมากขึ้นทุกๆปีนับตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2536 จนถึง ปี พ.ศ. 2542 ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1.1 : จำนวนฟาร์มเลี้ยงสัตว์น้ำจืด(เฉพาะรายที่ให้ผลผลิต) ในจังหวัดที่ให้ผลผลิตมากเรียงตามลำดับ ในปี พ.ศ. 2542 จำนวน 12 อันดับ

ลำดับที่	จังหวัด	2536	2537	2538	2539	2540	2541	2542
1.	อุดรธานี	3,077	3,392	7,996	5,984	5,984	15,607	15,438
2.	ขอนแก่น	2,707	5,878	7,330	8,803	8,803	9,138	11,699
3.	ศรีสะเกษ	1,526	1,526	1,372	1,128	1,128	1,289	10,745
4.	เพชรบูรณ์	5,064	6,904	5,066	3,521	2,331	9,578	10,201
5.	ชัยภูมิ	5,025	5,646	4,023	7,209	8,572	8,819	10,132
6.	สุรินทร์	2,136	3,125	3,624	7,090	6,161	7,637	9,683
7.	เชียงราย	3,175	3,356	3,437	5,303	7,763	8,827	9,416
8.	นครราชสีมา	4,401	4,536	6,137	5,244	6,308	6,325	8,570
9.	อุบลราชธานี	2,436	1,350	1,274	2,500	3,156	4,088	7,569
10.	นครพนม	1,648	3,527	3,582	6,980	7,559	7,463	7,463
11.	บุรีรัมย์	4,506	5,222	5,714	5,215	5,364	5,375	7,433
12.	เชียงใหม่	3,916	4,256	4,378	3,373	5,286	5,541	5,488

ที่มา : กองเศรษฐกิจการประมง (2542)

และเมื่อพิจารณาถึงผลผลิตของฟาร์มเลี้ยงสัตว์น้ำจืดทั้งประเทศ จำแนกตามประเภท
การเลี้ยงและชนิดสัตว์น้ำที่ผลิตในเขตภาคเหนือ ปี พ.ศ.2542 จะเห็นว่าเป็นการผลิตปลานิลมากที่สุด ปริมาณ 18,327.04 ตัน คิดเป็นมูลค่า 515,454,520.00 บาท ดังตารางที่ 1.2

ปริมาณ : ตัน , มูลค่า : 1,000 บาท

ชนิดสัตว์น้ำ (Species)	รวม		บ่อ(Pond Culture)		นา(Paddy-field Culture)		ร่องสวน (Ditch Culture)		กระชัง(Cage Culture)		มูลค่า
	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า	
รวมทั้งประเทศ	252,611.82	7,953,060.27	229,427.67	7,343,823.93	16,617.87	392,861.17	5,117.81	142,3911.90	1,448.47	73,983.27	
รวมภาคเหนือ	48,915.20	1,294,830.29	47,431.11	1,228,147.75	495.90	13,271.86	129.63	3,743.24	858.56	49,667.44	
ปลานิล	18,327.04	515,454.52	18,152.80	509,075.10	45.88	1,196.23	40.01	1,207.44	88.35	3,975.75	
ปลาไน	1,815.34	54,932.19	1,760.98	53,298.98	48.78	1,472.72	5.58	160.49	-	-	
ปลาดุกเทศ	7,752.04	207,260.91	7,364.60	196,966.23	325.25	8,809.74	49.19	1,394.94	3.00	90.00	
ปลาดุก	24.78	954.62	14.94	564.40	1.95	76.50	7.89	313.73	-	-	
ปลาดุกเทศ	18.00	531.79	16.00	501.74	-	-	2.00	30.05	-	-	
ปลาช่อน	13,000.90	313,145.95	12,958.62	311,790.93	32.83	979.99	7.30	247.76	2.15	127.27	
ปลาช่อน	283.86	16,882.91	280.62	16,679.13	2.93	173.95	0.68	29.82	-	-	
ปลาช่อน	5,694.58	98,976.54	5,549.79	96,309.99	21.90	438.00	0.75	11.31	119.13	2,217.24	
ปลาหมอเทศ	0.24	9.56	0.24	9.56	-	-	-	-	-	-	
ปลาหมอ	0.34	22.67	0.34	22.67	-	-	-	-	-	-	
ปลาแรด	693.83	48,005.34	103.83	6,705.34	-	-	-	-	590.00	41,300.00	
ปลาชุกเทศ	326.76	9,579.56	324.12	9,500.29	-	-	2.64	79.27	-	-	
ปลาดุกเทศ	22.16	608.53	22.16	608.53	-	-	-	-	-	-	
ปลาไหล	0.82	46.25	0.82	46.25	-	-	-	-	-	-	
ปลากระดี่	3.64	49.98	3.64	49.98	-	-	-	-	-	-	
ปลาอื่น ๆ	435.98	644.09	416.07	8,252.18	6.20	119.34	13.53	266.93	0.17	5.63	
ปลาหมอไทย	51.46	1,175.36	51.23	1,168.46	0.18	5.40	0.05	1.50	-	-	
กบ	210.10	10,742.52	210.10	10,742.52	-	-	-	-	-	-	
ปลาดุกเทศ	64.82	2,268.87	9.07	317.33	-	-	-	-	55.76	1,951.54	
ปลานวลจันทร์เทศ	191.51	5,538.13	191.51	5,538.13	-	-	-	-	-	-	

ที่มา: กองเศรษฐกิจการประมง (2542)

และในปี พ.ศ. 2537-39 การเลี้ยงปลานิลเพื่อขายในอำเภอพานสามารถผลิตได้เฉลี่ยประมาณ 15 ตันต่อวัน (นาวัน มหาวงศ์ , 2545) เป็นการผลิตที่มากเกินไปเกินความต้องการของตลาด ประกอบกับเนื้อหมูมีราคาถูกลง ทำให้ผู้บริโภคนำไปนิยมบริโภคเนื้อหมูแทนเนื้อปลา นายสำเร็จ บุญโญปกรณัม ผู้ว่าราชการจังหวัดในขณะนั้นได้สั่งการให้ประมงจังหวัดเชียงรายหาวิธีการช่วยเหลือเกษตรกร เพื่อแก้ไข ปัญหาาราคาปลานิลตกต่ำ ซึ่งประมงจังหวัดเชียงรายได้วางแนวทางแก้ปัญหา 3 ข้อ ดังนี้

1. จัดตั้งสหกรณ์ประมงอำเภอพาน เพื่อให้มีการดำเนินการในรูปขององค์กร
2. ส่งเสริมให้ประชาชนหันมานิยมการบริโภคปลามากขึ้น เพื่อเพิ่มปริมาณความต้องการของตลาด
3. สนับสนุนให้มีการแปรรูปจากปลา ข้อดีการแปรรูป คือ เป็นการเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ (ปลา) สามารถเก็บรักษาและวางจำหน่ายได้นานมากขึ้น

จากนั้นประมงจังหวัดได้เริ่มดำเนินการขั้นแรก โดยการจัดอบรมการแปรรูปสัตว์น้ำ สถานที่จัดอบรมคือ สถานีทดลองข้าว จังหวัดเชียงราย ให้กับแกนนำของกลุ่มเลี้ยงปลาในอำเภอพาน ได้แก่

- กลุ่มเสริมสร้างธุรกิจชุมชนบ้านป่าก่อ
- กลุ่มปลาทอง
- กลุ่มสหกรณ์ประมง
- กลุ่มปลาห้าดาว

หลังจากที่ได้รับการอบรมจากกรมประมงในขั้นแรกไปแล้วนั้น กลุ่มที่มีการดำเนินงานให้เห็นเป็นรูปธรรมมากที่สุด คือ กลุ่มเสริมสร้างธุรกิจชุมชนบ้านป่าก่อ โดยมีนาย สว่าง สมบัติ อายุ 64 ปี เป็นหัวหน้ากลุ่ม มีการจัดตั้งประชาคมหมู่บ้านระดมความคิดเห็นเพื่อที่จะหาหนทางที่จะเสริมสร้างอาชีพและรายได้ รวบรวมสมาชิกในหมู่บ้านให้เป็นผู้ถือหุ้น เก็บเงินหุ้นละ 100 บาท จำนวน 612 หุ้น และขอรับการสนับสนุนจากกรมประมงมาให้วิทยากรอบรมการแปรรูปสัตว์น้ำเพิ่มเติม เป็นครั้งที่สอง ในวันที่ 18-19 สิงหาคม พ.ศ. 2543 โดยแปรรูปที่เป็นผลิตภัณฑ์จากปลา เช่น ปลาต้ม ปลาหยอง ปลาขยอ ปลาแดดเดียว น้ำพริกปลาเผา น้ำพริกนรก และได้มีการทดสอบตลาดก่อนที่จัดตั้งเป็นร้านอาหารในปัจจุบัน โดยทางกลุ่มนำไปขายออกร้านในงานเทศกาลต่างๆของจังหวัดเชียงราย เช่น งานเทศกาลลิ้นจี่ งานเทศกาลส้มโอเวียงแก่น งานวัฒนธรรมอาหารสี่ภาค งานเทศกาลสับปะรด ซึ่งทางกลุ่มได้นำสินค้าไปขาย 2 ประเภท คือ *ปลานิลปรุงรส* และ *ผลิตภัณฑ์แปรรูป* โดยนำไปขายร่วมกับเครื่องดื่มเบียร์ ยี่ห้อ ช้าง ซึ่งทางบริษัทจำหน่ายเบียร์ช้าง เป็นผู้รับผิดชอบในเรื่องของโต๊ะ เก้าอี้ ป้ายโฆษณา ประชาสัมพันธ์ให้กับทางกลุ่ม และเมื่อพิจารณาในเรื่องของรายได้ จะเห็นว่ารายได้หลักมาจากการขายปลานิลปรุงรส ส่วนรายได้

รองมาจากการแปรรูป ถ้าหากทางกลุ่มเน้นทางด้านการแปรรูปผลิตภัณฑ์เพียงอย่างเดียว จะไม่มีเงินทุนหมุนเวียนในการดำเนินการ เนื่องจากขายได้น้อยกว่าปลานิลปรงรสและกว่าที่จะขายได้นั้นใช้เวลานาน จากนั้นได้มีการจัดตั้งร้านอาหารขึ้นมาชื่อว่า กลุ่มเสริมสร้างธุรกิจชุมชนบ้านป่าก่อ ตั้งอยู่ที่ หมู่ 2 ต.เจริญเมือง อ.พาน จ.เชียงราย ในขณะที่ทางกลุ่ม กำลังดำเนินการขอใบอนุญาตผลิตภัณฑ์อาหาร เพื่อที่สามารถนำผลิตภัณฑ์ปลานิลแปรรูปวางจำหน่ายในซูเปอร์มาร์เก็ตได้

ภายหลังจากที่กรมประมงได้ให้วิทยากร มาอบรมเกี่ยวกับการแปรรูปสัตว์น้ำเพิ่มเติมแล้ว นั้น ก็มีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานความก้าวหน้าของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง โดยประเมินในเรื่องของคุณภาพของผลิตภัณฑ์ และ เพื่อหาข้อผิดพลาด ปัญหาอุปสรรคต่างๆในการแปรรูป และ นอกจากนี้กรมประมงยังให้การสนับสนุนในการจัดสร้างอาคารแปรรูปสัตว์น้ำ จำนวน 1 หลัง สร้างเตาปิ้งไส้อ้ว และจัดซื้ออุปกรณ์แปรรูปสัตว์น้ำ รวมเป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น 195,000.- บาท

จากข้อมูลข้างต้น จะเห็นว่า กิจการร้านขายอาหารและผลิตภัณฑ์แปรรูปจากปลานิล เป็นตัวอย่างหนึ่งของธุรกิจชุมชน มีลักษณะดังนี้

(1) เป็นธุรกิจชุมชนที่เกิดจากการรวมกลุ่มของชาวบ้านในระดับชุมชน หมู่บ้านและตำบล ที่ทุกคนในชุมชนร่วมกันรับรู้ว่ามีปัญหาของชุมชนเกิดขึ้นเพราะอะไร พยายามร่วมมือกันเพื่อแก้ไข ขจัดปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมที่มากกระทบให้บรรเทาหรือหมดไป มีการบริหารจัดการของกลุ่มเป็นระบบ การระดมความคิด มีผู้นำกลุ่มที่เข้มแข็งซื่อสัตย์ เป็นที่เคารพของสมาชิกภายในกลุ่ม เป็นแรงยึดเหนี่ยวระหว่างสมาชิก ใช้คุณธรรมวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยเป็นแกนกลางในการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังจะ การทำความดี ความมีเมตตา การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การมีความสมานฉันท์ เป็นการประพฤติปฏิบัติทางด้านสังคม และเป็นมิติการทำธุรกิจของชุมชนในเวลาเดียวกันด้วย ที่มีแนวคิดมาจากเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง (self-sufficient economy) ตามแนวคิดนี้เห็นว่าเกษตรกรผู้ผลิตต้องพึ่งตนเอง ชุมชนต้องพึ่งตนเองให้ได้ และในท้ายที่สุดสังคมและประเทศจึงจะสามารถพึ่งตนเองได้ (สังคีต พิริยะรังสรรค์, 2542 อ้างถึง ใน มนตรี ปานกล้า, 2542)

(2) เป็นธุรกิจชุมชนที่ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากกรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ที่มีนโยบายส่งเสริมโครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” เพื่อต้องการหาทางช่วยเหลือและส่งเสริมให้เกิดประโยชน์ทางด้านพัฒนาองค์กรชุมชน

(3) การดำเนินงานทางธุรกิจ ทำในลักษณะของการอาศัยความรู้ ความเข้าใจตามแบบชาวบ้านทั่วไป ไม่ได้ดำเนินการโดยใช้การวิเคราะห์ถึงต้นทุนและผลตอบแทนทางการเงินอย่างเป็นระบบตามหลักวิชาการ

ดังนั้น ด้วยลักษณะที่กล่าวมาทั้งหมด จึงเป็นเหตุจูงใจจะศึกษาถึงโครงสร้างการดำเนินงานของกิจการร้านขายอาหารและผลิตภัณฑ์แปรรูปจากปลานิล ต้นทุนและผลตอบแทนทางการเงิน ซึ่งในการศึกษารั้งนี้ มุ่งศึกษาการวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนทางการเงิน อย่างเป็นระบบ

ตามหลักวิชาการเพื่อนำผลการวิเคราะห์ ไปเป็นแนวทางในการพัฒนาและปรับปรุงกิจการร้านขายอาหารและผลิตภัณฑ์แปรรูปจากปลานิล ให้มีประสิทธิภาพและเป็นประโยชน์ในการลงทุนในธุรกิจประเภทนี้ต่อไปในอนาคต

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1.2.1 เพื่อศึกษาโครงสร้าง ปัญหา และอุปสรรคการดำเนินงานของกิจการร้านขายอาหารปลานิลและผลิตภัณฑ์แปรรูป
- 1.2.2 เพื่อศึกษาด้านทุนและผลตอบแทนทางการเงิน ความเหมาะสมในการลงทุนของกิจการร้านขายอาหารปลานิลและผลิตภัณฑ์แปรรูป ในเขตอ.พาน จ.เชียงราย
- 1.2.3 เพื่อวิเคราะห์ความไวต่อการเปลี่ยนแปลงของการดำเนินงาน เมื่อต้นทุนหรือผลตอบแทน โครงการมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นหรือลดลง

1.3 ประโยชน์ที่จะได้รับจากการศึกษา

- 1.3.1 เพื่อนำผลการศึกษาไปปรับปรุงการดำเนินงานของกิจการร้านขายอาหารปลานิลและผลิตภัณฑ์แปรรูป รวมทั้งเป็นแนวทางของกรมประมง ในการส่งเสริมนโยบายเกี่ยวกับธุรกิจชุมชนต่อไป
- 1.3.2 ใช้ข้อมูลเป็นแนวทาง ในการลงทุนกิจการร้านขายอาหารปลานิลและผลิตภัณฑ์แปรรูป
- 1.3.3 เมื่อสถานการณ์ภายใต้ความผันแปร อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านต้นทุนหรือ ผลตอบแทน จะเป็นประโยชน์ต่อการปรับเปลี่ยนการวางแผนงานและควบคุมการปฏิบัติงานได้ถูกต้อง
- 1.3.4 เป็นประโยชน์ต่อสถาบันการเงิน ใช้เป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาสินเชื่อเพื่อเป็นแหล่งเงินทุนแก่ผู้ต้องการใช้เงินทุน เพื่อลงทุนในกิจการร้านขายอาหารปลานิลและผลิตภัณฑ์แปรรูป

1.4 ขอบเขตการศึกษา

ในการศึกษานี้ เป็นการศึกษาวិเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนทางการเงินของกิจการร้านขายอาหารและผลิตภัณฑ์แปรรูปจากปลานิล เป็นเวลา 5 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ.

1.5 วิธีการเก็บรักษารวบรวมข้อมูลและกลุ่มตัวอย่าง

1.5.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (primary data) เป็นการเก็บข้อมูลโดยตรงจากสัมภาษณ์ประธานกลุ่ม และคณะกรรมการดำเนินงานจำนวน 15 คน ด้านการดำเนินงาน ต้นทุนและผลตอบแทนที่ได้รับ ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน

1.5.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) เป็นการรวบรวมข้อมูลเอกสารจากกรมประมง และงานวิจัยอื่นที่มีผู้จัดทำไว้แล้ว

1.6 คำนิยามศัพท์ที่เกี่ยวข้อง

กิจการร้านอาหารและผลิตภัณฑ์แปรรูปจากปลานิล หมายถึง ร้านอาหารที่นำปลานิลมาปรุงรสชาดเป็นอาหารประเภทต่างๆ เช่น ต้มยำ ผัด ทอด ยำ ปลาเผา และผลิตภัณฑ์แปรรูป เช่น ปลาต้ม ปลาหยอง ปลาแดดเดียว และน้ำพริกปลานิล

ปลานิล (Nile Tilapia) หมายถึง ปลาชนิดหนึ่ง ที่มีชื่อทางวิทยาศาสตร์คือ *Tilapia Nilotica* มีลักษณะคล้ายปลาหมอเทศ ขยายพันธุ์และเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว สามารถเพาะเลี้ยงได้ทั่วไป

ต้นทุนการดำเนินงานร้านอาหารและผลิตภัณฑ์แปรรูปจากปลานิล หมายถึง ต้นทุนคงที่และต้นทุนผันแปร

ต้นทุนคงที่ หมายถึง ค่าใช้จ่ายที่ไม่ผันแปรตามปริมาณการขายอาหารปลานิลและผลิตภัณฑ์แปรรูป เช่น ค่าเช่าที่ดิน ค่าก่อสร้างอาคาร ค่าอุปกรณ์ที่ใช้ในการแปรรูป เป็นต้น

ต้นทุนผันแปร หมายถึง ค่าใช้จ่ายที่ผันแปรตามปริมาณการขายอาหารปลานิลและผลิตภัณฑ์แปรรูป เช่น ค่าวัตถุดิบ ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ เป็นต้น